

SYNOCHI

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ
«ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

E-JOURNAL OF THE LAB "CHURCH AND CULTURE"

DEPARTMENT OF THEOLOGY

FACULTY OF THEOLOGY

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΤΕΥΧΟΣ 1 ▪ VOLUME 1

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2022 ▪ DECEMBER 2022

Ἡ σκιαγράφηση τοῦ Εὐαγγελιστῆ Μάρκου στὸ θεολογικὸ ἔργο τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου

Γεωργίου Σταυρόπουλου – Γιουσπάσογλου¹

Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, ἡ μεγάλη αὐτὴ μορφή τῆς βορειοαφρικανικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὅλοι οἱ ἔγκριτοι θεολόγοι, οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι ὄλων τῶν ἐποχῶν, διαμόρφωσε διδασκαλία ἢ ὁποῖα θεμελιώνεται στὴν Ἁγία Γραφή. Τὸ θεολογικὸ ἔργο τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἔχει τὶς ρίζες του στὴν διδασκαλία τῆς Γραφῆς καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας του εἶναι βιβλικὸς θεολόγος ἀκόμα καὶ στὰ ἔργα ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι καθαυτὸ (*ad hoc*) ἐρμηνευτικοῦ χαρακτήρα. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰππῶνος Αὐγουστίνος (354-430), ἂν καὶ δὲν συνέγραψε κάποιο εἶδος συστηματικοῦ ὑπομνήματος ἢ κάποια σειρὰ Ὀμιλιῶν γιὰ ἓνα μέρος ἢ τὸ σύνολο τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου, ὡστόσο μᾶς δίνει μία ἐνδιαφέρουσα σκιαγράφηση τοῦ συγκεκριμένου Εὐαγγελιστῆ μέσα ἀπὸ διάσπαρτες ἀναφορὲς στὰ κείμενά του.

Μία πρωταρχικῆς σημασίας ἀναφορὰ ἐντοπίζουμε στὸ ἐρμηνευτικὸ σύγγραμμα *De consensu Evangelistarum libri quattuor*, τὸ ὁποῖο ἀνάγεται πιθανὸν μετὰ τὸ 405². Ἐκεῖ ὁ θεολόγος ἐπίσκοπος τῆς Ἰππῶνος ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: “Ὡς πρὸς τὴν ἐπίγνωση καὶ διακήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου δὲν πρέπει νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι ὑπάρχει οὐσιαστικὴ διαφορὰ, ἐὰν τὸ κήρυξαν ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολούθησαν, ὑπηρετώντας ὡς μαθητὲς τὸν Κύριο ποὺ φάνηκε στὴν γῆ μὲ σάρκα, ἢ ἐὰν τὸ κήρυξαν ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι πίστεψαν χάρι στὸ ἔργο τῶν Ἀποστόλων καὶ διατήρησαν πιστὰ ὅσα ἐκεῖνοι τοὺς φανέρωσαν. Ἡ θεία Πρόνοια φρόντισε ὀρισμένοι ποὺ ἀκολουθοῦσαν τοὺς πρώτους Ἀποστόλους νὰ λάβουν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν αὐθεντία ὄχι μόνο νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιο ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ γράψουν. Αὐτοὶ ἦσαν ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Λουκᾶς. Ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ποὺ ἐπιχείρησαν ἢ τόλμησαν νὰ γράψουν κάτι σχετικὰ μὲ τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ἢ τῶν Ἀποστόλων, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους δὲν ἦσαν τέτοιοι

¹ Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

² Βλ. Ρίο de Luis, *Introduzione* [trad. dallo spagnolo: Justino López y García-Plaza], σέ: NBA X/1, σσ. XXII-XXV.

που ἡ Ἐκκλησία νὰ τοὺς θεωρήσει ἀξιόπιστους ἢ νὰ δεχθεῖ τὰ γραπτά τους ὡς περιβεβλημένα μὲ τὸ κύρος τῶν κανονικῶν καὶ ἱερῶν βιβλίων τῆς Γραφῆς. Καὶ τοῦτο, ὄχι μόνο ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν ἦσαν ἀξιόπιστοι ὡς πρὸς τὶς διηγήσεις τους ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ στὰ κείμενά τους παρεισέφεραν ψεύδη ποὺ ὁ κανόνας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως καταδικάζει, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἡ ὑγιῆς διδασκαλία³. Στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἐπισημαίνει ὅτι δὲν ὑφίσταται ποιοτικὴ διαβάθμιση ὡς πρὸς τὴν περιεχόμενὴ γνώση καὶ σοφία μεταξὺ τῶν Εὐαγγελίων ποὺ συνέγραψαν οἱ Ἀπόστολοι Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ μαθητὲς τῶν Ἀποστόλων Μάρκος καὶ Λουκᾶς. Ὁ Μάρκος, ὅπως ὁ Λουκᾶς, προέβη στὴν συγγραφὴ τοῦ Εὐαγγελίου του, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διέθετε τὴν ἀύθεντία, δηλαδὴ τὸ ἰδιαίτερο κύρος τοῦ Εὐαγγελιστῆ τὸ ὁποῖο σήμαινε στὴν περίπτωσή του τὴν φωτιστικὴ κατὰ τὴν συγγραφὴ παρουσία καὶ δράση τοῦ ἴδιου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ποιοτικὴ, ὅμως, διαφορὰ ὑφίσταται ἀνάμεσα στὰ θεόπνευστα καὶ ἱερά κείμενα ποὺ συναποτελοῦν τὸν κανόνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, δηλαδὴ ἔχουν ἐγκριθεῖ ὡς γνήσια καὶ ἀύθεντικὰ βιβλία τῆς Γραφῆς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, καὶ κάποια ἄλλα κείμενα διάτρητης ἀξιοπιστίας ποὺ ἀποτελοῦν τὸ εὐρὺ φάσμα τῶν ἀπόκρυφων ἐκείνων βιβλίων ποὺ ἡ Ἐκκλησία ἔθεσε τελικὰ ἐκτὸς κανόνα, ὄχι μόνο γιὰ τὸν συχνὰ φαντασιακὸ καὶ αὐθαίρετο χαρακτήρα τῶν ποικίλων ἀφηγήσεων ποὺ περιλάμβαναν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ, ὅπως τονίζει ὁ Αὐγουστίνος, τὰ ἐν λόγῳ ἀπόκρυφα κείμενα περιεῖχαν κακόδοξες καὶ πεπλανημένες ἀντίληψεις ποὺ δὲν ἀνταποκρινόντουσαν στὰ κριτήρια καὶ τὶς προδιαγραφὲς τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας καὶ ὅπωςδήποτε δὲν ἐξέφραζαν τὴν αὐτοσυνειδησία, τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν

3 De consensu Evangelistarum, 1,2 (CSEL 43, 2-3. NBA X/1, 2): “Ac ne putaretur, quod attinet ad percipiendum et praedicandum Evangelium, interesse aliquid, utrum illi annuntiant qui eundem Dominum hic in carne apparentem discipulatu famulante secuti sunt an hi, qui ex illis fideliter comperta crediderunt, divina providentia procuratum est per Spiritum Sanctum, ut quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annuntiandi, verum etiam scribendi Evangelium tribueretur auctoritas. Hi sunt Marcus et Lucas. Ceteri autem homines, qui de Domini vel de Apostolorum actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt, non tales suis temporibus exstiterunt, ut eis fidem haberet Ecclesia atque in auctoritatem canonicam sanctorum Librorum eorum scripta reciperet, nec solum quia illi non tales erant, quibus narrantibus credi oporteret, sed etiam quia scriptis suis quaedam fallaciter indiderunt, quae catholica atque apostolica regula fidei et sana doctrina condemnat”.

έξεφραζαν τὸν κανόνα τῆς πίστεως (*regula fidei*)⁴ ὡς ὀριοθέτηση μιᾶς διδασκαλίας ποὺ ἀναγόταν στοὺς ἴδιους τοὺς Ἀποστόλους.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος εἶχε ἀναντίρρητα τὸ ἰδιαίτερο ἐκεῖνο χάρισμα τοῦ «εὐαγγελιστῆ» ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, προκειμένου νὰ ἐκφράσει κατὰ τρόπο ἀνεπίληπτο καὶ ἀξιόπιστο τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε τὰ μέλη τῆς νὰ καταρτίζονται καὶ νὰ οἰκοδομεῖται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, σύμφωνα καὶ μὲ ὅσα ἀναφέρει ὁ ἐπίσκοπος Ἰππῶνος Αὐγουστίνος στὴν Ἐπιστολὴ 149, ὅπου ἐρμηνεύει τὴν σχετικὴ ἀναφορὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὰ λογῆς χαρίσματα τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας (βλ. Ἐφ. 4, 11)⁵. Στὴν συγκεκριμένη συνάφεια τῆς Ἐπιστολῆς 149 ὁ Αὐγουστίνος ἀναφέρεται σὲ τέσσερα χαρίσματα ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ τέσσερις «τάξεις» μέσα στὴν πρώτη Ἐκκλησία τῆς ἀποστολικῆς περιόδου, σὲ τέσσερις δηλαδὴ διακριτοὺς καὶ ὑπεύθυνους ρόλους. Πρόκειται ἐν προκειμένῳ γιὰ τὸ χάρισμα τῶν «ἀποστόλων», τὸ χάρισμα τῶν «εὐαγγελιστῶν», ἐκεῖνο τῶν «προφητῶν», τοὺς ὁποίους ὁ ἐπιστολογράφος διακρίνει ἀπὸ τοὺς παλαιοδιαθηκικοὺς προφήτες, καί, τέλος, τὸ χάρισμα τῶν «ποιμένων», οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν αὐγουστίνεια ἀκριβῶς ἐρμηνευτικὴ διασάφηση ταυτίζονται μὲ τοὺς «διδασκάλους» τοὺς ὁποίους ἀναφέρει στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ Πρὸς Ἐφεσίους.

Σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα παρατηρεῖ ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος στὴν ἀρχὴ τοῦ συγγράμματός του *De consensu Evangelistarum*, ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος ἦταν μαθητῆς ἐνὸς Ἀποστόλου, τοῦ Ματθαίου, καὶ μάλιστα τὸ *Κατὰ Μάρκον* Εὐαγγέλιο συνιστᾷ ἓνα εἶδος ἐπιτομῆς καὶ θεολογικῆς συμπύκνωσης τῆς διδασκαλίας ποὺ ἐμπεριέχει τὸ *Κατὰ Ματθαῖον*⁶. Ὁ Μάρκος ἔγραψε στὰ ἑλληνικά, ἐνῶ ὁ διδάσκαλός του, ὁ Ἀπόστολος Ματθαῖος στὰ ἀραμαϊκά, στὴν

4 Βλ. J. N. D. Kelly, *Early Christian Creeds*, Continuum International Publishing Group, New York, 2011, σσ. 76-82, ὅπου ἀπαντᾷ τὸ θέμα τῆς διασύνδεσης τοῦ κανόνα τῆς πίστεως μὲ τὰ βαπτιστήρια Σύμβολα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τὴν γλῶσσα καὶ θεολογία τοῦ Εἰρηναίου Λουγδούνου.

5 Βλ. Ep. 149, 2, 11.

6 *De consensu Evangelistarum*, 1, 2, 4 (CSEL 43, 4. NBA X/1, 4): “*Horum sane quattuor solus Matthaeus hebraeo scripsisse perhibetur eloquio, ceteri graeco. Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius praecedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata praetermississe, quae scripsisse alius invenitur, sed sicut unicuique inspiratum est non superfluum cooperationem sui laboris adiunxit. Nam Matthaeus suscepisse intellegitur incarnationem Domini secundum stirpem regiam et pleraque secundum hominum praesentem vitam facta et dicta eius. Marcus eum subsequutus tamquam pedisequus et breviator eius videtur. Cum solo quippe Iohanne nihil dixit, solus ipse per pauca, cum solo Luca pauciora, cum Matthaeo vero plurima et multa pene totidem atque ipsis verbis sive cum solo sive cum ceteris consonante...*”.

γλώσσα δηλαδή των Ἰουδαίων εκείνης τῆς ἐποχῆς. Πρόκειται γιὰ τὴν γνωστὴ εἰκασία τὴν ὁποία συµμερίζεται ὡς ἀρχαία προφορικὴ παράδοση καὶ ὁ Αὐγουστίνος Ἰππῶνος. Ὁ Μᾶρκος ἀντλεῖ τὸ ὑλικό του ἀπὸ μίᾳ ἀποκλειστικῆς πηγῆς: τὴν διδασκαλία τοῦ Ματθαίου. Ὁ Αὐγουστίνος παρατηρεῖ ὅτι δὲν ἔχει κοινὰ μὲ τὴν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, καθὼς ὁ Μᾶρκος ἀκολουθεῖ τὰ χνάρια τοῦ Ματθαίου. Ἡ μαθητεία τοῦ Μάρκου στὸν Ματθαῖο σημαίνει τὴν διαφοροποίηση τῆς θεολογικῆς ὀπτικῆς γωνίας του καὶ ἀπὸ τὸν Λουκᾶ. Ἐὰν ὁ Λουκᾶς ἐστιάζει τὸ θεολογικὸ ἐνδιαφέρον του στὴν ἱερατικὴ καταγωγή καὶ ιδιότητα τοῦ Χριστοῦ, ὁ Μᾶρκος, ὅπως ὁ Ματθαῖος, στρέφει τὸ βλέμμα του στὴν ἀπώτερη βασιλικὴ καταγωγή καὶ συνακόλουθα στὸ βασιλικὸ ἀξίωμα τοῦ Μεσσία. Ὁ Αὐγουστίνος θεωρεῖ σκόπιμο νὰ διευκρινίσει ὅτι οἱ διαφορετικὲς αὐτὲς θεολογικὲς ὀπτικὲς γωνίες εἶναι τρόπον τινὰ ἀλληλοσυμπληρούμενες καὶ δὲν ὑπονομεύουν τὴν ἐνότητα τοῦ βάθους ἀνάμεσα στὰ Εὐαγγέλια. Ἡ ἐνότητα ἄλλωστε τοῦ πνεύματος τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος δὲν ἀποκλείει τὴν μοναδικότητα μιᾶς προσωπικῆς θέασης καὶ προσέγγισης ἀπὸ κάθε Εὐαγγελιστῆ στὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ μυστήριον τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος μοιάζει στὰ συµφραζόμενα τῶν ὄσων παραθέτει νὰ ὑπερασπίζεται τὸ τετράμορφο τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖο εἶχε ἀμφισβητηθεῖ ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς μαρκιωνίτες, οἱ ὁποῖοι ἀποδεχόντουσαν μόνο τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ⁷, ἢ ἀπὸ τὸν μαθητὴ τοῦ Ἰουστίνου Τατιανό, ὁ ὁποῖος εἶχε θελήσει νὰ δημιουργήσει μίᾳ ἐνιαίᾳ εὐαγγελικῆ ἀφήγησιν ὡς ἀποτέλεσμα σύνθεσης τῶν τεσσάρων διαφορετικῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων καὶ ἐναρμόνισίς τους στὸ περίφημον *Διατεσσάρων Εὐαγγέλιον*⁸.

Τὴν βαθύτερη σημασία τῆς ἰδιαίτερης προσωπικῆς μαρτυρίας κάθε Εὐαγγελιστῆ στὸ πλαίσιο τῆς πνευματικῆς ἐνότητας τοῦ τετράμορφου Εὐαγγελίου ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος ἀναδεικνύει στὴν τριακοστὴ ἔκτη *Ὁμιλία* ἀπὸ τὸ ἐρμηνευτικὸ ἔργο του *In Iohannis evangelium tractatus*. Ἐκεῖ προβάλλει τὴν ἀξία ἀκριβῶς τῆς προσωπικῆς θεολογικῆς ἄποψης καὶ ἰδιαίτερης προσέγγισης καθενὸς ἀπὸ τοὺς τέσσερεις Εὐαγγελιστῆς, παρουσιάζοντας τὸ γνωστὸ θέμα τῆς συμβολικῆς ἀναπαράστασίς τους μὲ μορφὲς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ προφητικὸ ὄραμα τοῦ Ἰεζεκιήλ. Γράφει συγκεκριμένα ὁ θεολόγος ἐπίσκοπος

7 Βλ. H. Drobner, *Lehrbuch der Patrologie*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2004, σσ. 150-151.

8 W. L. Petersen, *Tatian's Diatessaron, Its Creation, Dissemination, Significance, and History in Scholarship*, E. J. Brill, Leiden - New York - Köln, 1994, σσ. 1-8.

τῆς Ἰππῶνος, ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύει στὸ ἀκροατήριό του τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη: “Στὴν προφητεία τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὅπως καὶ στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰωάννη, τοῦ συγγραφέα τοῦ ἐν λόγῳ Εὐαγγελίου, γίνεται μνεῖα σὲ ἓνα ζῶο μὲ τέσσερις ὄψεις: ἀνθρώπου, μόσχου, λιονταριοῦ καὶ ἀετοῦ. Ὅσοι πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ἀσχολήθηκαν μὲ τὰ σύμβολα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, συνήθως ἔβλεπαν σὲ αὐτὸ τὸ ζῶο, ἢ μᾶλλον σὲ αὐτὰ τὰ ζῶα, τοὺς τέσσερις Εὐαγγελιστές. Τὸ λιοντάρι εἶναι σύμβολο τοῦ βασιλιᾶ, καθὼς τὸ λιοντάρι ἐξαιτίας τῆς φοβερῆς του δύναμης θεωρεῖται ὡς ὁ βασιλιάς τῶν ζώων. Αὐτὴ ἡ μορφή ἀντιπροσωπεύει τὸν Ματθαῖο, ὁ ὁποῖος στὴν γενεαλογία τοῦ Κυρίου, μέσω τῆς βασιλικῆς διαδοχῆς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Κύριος κατάγεται ἀπὸ βασιλικὴ γενιά, ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ βασιλιᾶ Δαβίδ. Ὁ Λουκᾶς ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν θυσία τοῦ ἱερέα Ζαχαρία, πατέρα τοῦ Ἰωάννη Βαπτιστῆ, παριστάνεται συμβολικὰ ἀπὸ τὸν μόσχο, καθὼς ὁ μόσχος εἶναι τὸ κύριο θύμα στὴν ἱερατικὴ θυσία. Ὁ Μᾶρκος εὐλόγα χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν μορφή τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲν μιλᾶ γιὰ τὴν βασιλικὴ ἐξουσία οὔτε ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Χριστὸ ὡς ἄνθρωπο”⁹. Ἡ συμβολικὴ ἀναπαράσταση τοῦ Μάρκου μὲ τὴν μορφή τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ὑπαινικτικὴ ἀναφορὰ στὴν ἀφετηριακὴ προϋπόθεση τῆς θεολογικῆς προσέγγισης τοῦ Μάρκου. Ὁ Εὐαγγελιστὴς αὐτὸς ἐστιάζει πρωταρχικὰ τὸ ἐνδιαφέρον του στὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀνθρώπου. Ἄν καὶ στὰ συμφραζόμενα τοῦ προαναφερόμενου ἀποσπάσματος ἀπὸ τὴν τριακοστὴ ἔκτη Ὅμιλία ὁ ἱερός Αὐγουστίνος μὲ ρητορικὸ τρόπο ἐξαίρει κυρίως τὸ μέγα

9 In Iohannis Evangelium, 36, 5 (CCL 36, 327. NBA XXIV/1, 750): “*Et apud Ezechielem prophetam, et in Apocalypsi ipsius Iohannis, cuius est hoc Evangelium, commemoratur animal quadruplex, habens quatuor personas; hominis, vituli, leonis, aquilae. Qui ante nos Scripturarum sanctarum mysteria tractaverunt, plerique in hoc animali, vel potius in his animalibus quatuor Evangelistas intellexerunt. Leonem pro rege positum, quoniam videtur leo rex esse quodammodo bestiarum, propter potentiam et terribilem fortitudinem. Haec persona tributa est Matthaeo, quia in generationibus Domini regiam seriem persecutus est, quemadmodum esset Dominus per stirpem regiam de semine David regis. Lucas autem quoniam coepit a sacerdotio Zachariae sacerdotis, faciens mentionem patris Iohannis Baptistae, vitulo deputatus est; quia magna victima vitulus erat in sacrificio sacerdotum. Marco homo Christus merito assignatus est, quia neque de regia potestate aliquid dixit, neque de sacerdotali coepit, sed tantum ab homine Christo exorsus est*”. Παλαιότερα κατὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς συμβολικῆς ἀναπαράστασης τῶν Εὐαγγελιστῶν ἀπὸ τὰ ἀποκαλυπτικὰ «τέσσαρα ζῶα» (βλ. Ἀποκ. 4, 6-7· Ἰεζ. 1, 5-10), ὁ Εἰρηναῖος Λουγδούνου εἶχε ἀποδώσει τὸν ἀετὸ στὸν Μᾶρκο ὡς σημεῖο τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στὴν Ἐκκλησία, καὶ εἶχε συνδέσει μὲ τὸν Ματθαῖο τὸν ἄνθρωπο ὡς σύμβολο τῆς ἔλευσης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στὴν γῆ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ τὸν Ἰωάννη τὸν συσχέτισε μὲ τὸ λιοντάρι ὡς ἐπιβλητικὸ σύμβολο ἰσχύος. Βλ. *Adversus Haereses*, 3, 11, 8. Γιὰ μία περιεκτικὴ παρουσίαση τοῦ θέματος τῆς συμβολικῆς ἔννοιας τῶν τεσσάρων ζώων μὲ πολλὰ ἀναφορὰς στὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοση καὶ συγκεκριμένα στὸν Ἰππόλυτο, τὸν Ἀμβρόσιο Μεδιολάνων, τὸν Ἰερώνυμο καὶ ἄλλους, βλ. G. R. Koester, *Revelation, A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible, Yale University Press, New Haven & London, 2014, σσ. 351-353.

ὕψος τῆς θεολογικῆς μεταρσίωσης σὲ οὐράνια πλάτη τοῦ Ἰωάννη, τὸ ὕψος δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο συμβολικὰ ὑποδηλώνει ὁ ὑψιπέτης ἀετός, ἡ πολύτιμη καὶ οὐσιαστικὴ συνεισφορά τοῦ Μάρκου εἶναι προφανῆς, ἐπειδὴ ἂν κάποιος ἐστιάσει τὴν θεολογικὴ προσοχὴ του μόνο ἢ κυρίως στὴν θεϊότητα τοῦ Λόγου, κινδυνεύει νὰ χάσει ἀπὸ τὸν θεολογικό του ὀρίζοντα τὴν ἀνθρώπινη διάσταση τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωὴ του. Ὁ θεῖος Λόγος, ἂν καὶ ἦταν προαιώνιος Θεός, ἔγινε ἀπόλυτα πραγματικὰ ἄνθρωπος γιὰ τὴν σωτηρία μας, προσέλαβε ὄντως ἀνθρώπινη φύση τὴν ὁποία διατηρεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀνθρώπινη βιοτὴ του ἐσαεῖ. Ἡ μαρτυρία τοῦ Μάρκου σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίγεια ἀκριβῶς ζωὴ καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα εἰσαγωγικὸ καὶ προπαρασκευαστικὸ θέμα σὲ ἐκεῖνο τῆς θεότητας τοῦ Λόγου, μὲ τὸ ὁποῖο κυρίως καταγίνεται ὁ τέταρτος Εὐαγγελιστῆς, ἀλλὰ εἶναι σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ μόνιμη ὄψη τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας καὶ πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀποτυπώθηκε ἀργότερα στὸν Ὅρο τῆς Χαλκηδόνος. Ἐκεῖ διατρανώθηκε ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι παντοτινὰ ὁ ἴδιος τέλειος Θεός ἀλλὰ καὶ τέλειος, δηλαδὴ πλήρης καὶ πραγματικὸς, ἄνθρωπος. Κι ἂν στὴν παροῦσα συνάφεια τῆς Ὁμιλίας ἐξαίρεται ἐμφατικὰ ἡ θεολογικὴ ὑψιπέτεια τοῦ Ἰωάννη, εἶναι γνωστὴ ἡ ἔντονη εὐαισθησία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τῆς ἀρχαίας λατινόφωνης Ἐκκλησίας στὴν ἐπισήμανση καὶ διακήρυξη τῆς πληρότητας καὶ πραγματικότητας τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ εὐαισθησία αὕτη ἀποτυπώθηκε μὲ ἐμβληματικὸ τρόπο στὸν *Τόμο* τοῦ Λέοντα, ὁ ὁποῖος ἀποτέλεσε βασικὸ πυλῶνα κατὰ τὶς συνοδικὲς ἐργασίες γιὰ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν τελικὴ σύνταξη τοῦ Ὅρου τῆς Χαλκηδόνος. Καὶ ὁ *Τόμος τοῦ Λέοντα* μὲ τὴν ἀνάγλυφη δυοφυσικὴ του ὀρολογία συμπυκνώνει καὶ συνοψίζει μὲ καίριο τρόπο τὴν χριστολογικὴ διδασκαλία κυρίως τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ὅπως ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ στὴν ἔρευνα¹⁰. Ἄλλωστε ὁ Πρόσπερος, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ συνέβαλε τὰ μέγιστα στὴν σύνταξη τοῦ *Τόμου*¹¹, ὑπῆρξε μαθητῆς καὶ θαυμαστῆς τοῦ Αὐγουστίνου.

Ἄν τὸ ἐντονότατο ἐνδιαφέρον τοῦ Μάρκου γιὰ τὰ ἐπίγεια ἔργα τοῦ Ἰησοῦ συνιστᾷ ἀπαραίτητη ἀφετηρία γιὰ τὴν περαιτέρω ἐμβάθυνση στὸ μυστήριον *Χριστὸς* καὶ οὐσιώδη προϋπόθεση γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐρμηνευτικὴ

10 Βλ. B. Studer, *Una Persona in Christo, Ein augustinisches Thema bei Leo dem Grossen*, Aug. 25 (1985), σ. 453.

11 Βλ. H. Drobner, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 447.

προσέγγιση τοῦ θεαθρώπινου γεγονότος τῆς παρουσίας καὶ δράσης τοῦ Κυρίου μέσα στὴν ἱστορία, γιὰ μία ἐρμηνευτικὴ δηλαδὴ προσέγγιση μακριὰ ἀπὸ τὶς ἐπικίνδυνες ἀτραπούς μιᾶς δοκητικοῦ ἢ μονοφυστικοῦ τύπου χριστολογικῆς ἑτεροδιδασκαλίας, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑποτίμηση τῆς ἀνθρωπινότητας τοῦ Σωτήρα, ὅπωςδῆποτε τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Εὐαγγελιστῆ δὲν ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴ ἀρετὴ του. Ἡ προσήλωσή του αὐτῇ στὴν ἱστορικὸν χαρακτήρα τῆς ἐν Χριστῷ θείας Οἰκονομίας, συνυφαίνεται καὶ ἐκφράζεται μὲ ἓνα λακωνικὸ σχεδὸν ὕφος, μὲ μία διάθεση περιγραφῆς καὶ ἀποτύπωσης τῶν οὐσιωδῶν καὶ καίριων στοιχείων τῆς εὐαγγελικῆς ἀφήγησης μακριὰ ἀπὸ τοὺς πλατειασμούς μιᾶς βερμπαλιστικῆς ἀνάπτυξης. Τὸν εὐσύνοπτο χαρακτήρα τῆς εὐαγγελικῆς ἐξιστόρησης τοῦ Μάρκου ἐπισημαίνει ὁ Αὐγουστίνος Ἰππῶνος. Στὸ ἔργο του *De consensu Evangelistarum* μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Μάρκου στὸ περιεκτικὸ καὶ πυκνὸ ὕφος. Συγκεκριμένα ἀναφέρει ὁ Αὐγουστίνος σὲ μία συνάφεια ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀποστολὴ ποὺ ἀνέθεσε ὁ Ἰησοῦς στοὺς μαθητὲς του: “Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Μᾶρκο αὐτὸς δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ συνοψίσει καὶ νὰ συντομεύσει τὴν ἀλληλουχία τῶν γεγονότων. Ξεκινᾷ πράγματι λέγοντας: Ὁ Ἰησοῦς περιόδευε στὰ γύρω χωρὶὰ διδάσκοντας. Τότε κάλεσε τοὺς δώδεκα καὶ ἄρχισε νὰ τοὺς στέλνει δύο δύο καὶ τοὺς ἔδωσε ἐξουσία νὰ ἐκβάλλουν ἀκάθαρτα πνεύματα, κ.λπ. μέχρι ἐκεῖ ποὺ λέει: Τινάξτε τὴν σκόνη ἀπὸ τὰ πόδια σας, γιὰ νὰ ὑπάρχει μαρτυρία ἐναντίον τους”¹².

Ὁ Μᾶρκος, ἐπισημαίνει ὁ Αὐγουστίνος, δίνει τὴν ἐντύπωση ἐδῶ ὅτι συμπυκνώνει τὴν σειρὰ τῶν γεγονότων, ἐπειδὴ τοποθετεῖ τὴν ἀποστολὴ τῶν δώδεκα μαθητῶν σὲ περιοδεῖα μετὰ τὴν ἀνάσταση τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου καὶ μετὰ ἀπὸ μία σύντομη ἀναφορὰ στὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἔγινε δεκτὸς στὴν πατρίδα του Ναζαρέτ, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος τοποθετεῖ τὴν ἀπόρριψη αὐτῆ τοῦ Ἰησοῦ στὴν πατρίδα του πολὺ ἀργότερα, ἔχοντας στὸ μεταξύ ἀφηγηθεῖ πολλὰ ἄλλα γεγονότα καὶ διδαχὲς τοῦ Κυρίου. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἱστορικὴ ἀκολουθία τῶν ἐξιστορούμενων γεγονότων; Ὁ Αὐγουστίνος διατυπώνει τὴν

12 *De consensu Evangelistarum*, 2, 30, 70 (CSEL 43, 174. NBA X/1, 176): “*Hunc locum breviter videtur perstrinxisse Marcus et eum sic ingressus est dicens: Et circuibat castella in circuitu docens. Et convocavit duodecim et coepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum, et cetera, usque ad illud ubi ait: Excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis*”. Τὰ βιβλικὰ παραθέματα ἐδῶ εἶναι τὰ ἐξῆς: Μάρκ. 6, 6-7 καὶ 6, 11.

εὐλογία εἰκασία ὅτι ἐνδεχομένως ὁ Ματθαῖος, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Μᾶρκο, δὲν θυμόταν ἀκριβῶς τὴν σειρά τῶν γεγονότων καὶ ἔτσι μετέθεσε τὴν πρῶτη ἐκείνη ἀπόρριψη τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ναζαρέτ σὲ ὑστερότερο χρόνο. Ὅπωςδήποτε ἡ εὐαγγελικὴ ἀφήγηση (narratio) δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἀκρίβεια τῆς ἐξιστόρησης στὴν βάση τῆς θουκυδίδειας ἔννοιας τῆς *ἱστορίας* ὡς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας τῶν πηγῶν, κάτι ποὺ θὰ ὀδηγοῦσε τὸν ἱστορικὸ στὴν ἐνδελεχῆ διερεύνηση καὶ ἀρχαιακοῦ ὑλικοῦ, ἐὰν ὑφίσταται τέτοιο. Ὁ ἱστορικὸς πυρήνας τῆς εὐαγγελικῆς διήγησης ἔχει νὰ κάνει κυρίως μὲ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔγινε πραγματικὰ ἄνθρωπος καὶ εἰσῆλθε δυναμικὰ στὴν ἱστορία, ἦρθε μέσα στὸν συγκεκριμένο χρόνο καὶ τόπο τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ δώσει στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία ἕναν ἐσχατολογικὸ σκοπὸ, μία μεταἱστορικὴ δυνατότητα καὶ προοπτικὴ. Ἡ προοπτικὴ αὐτὴ ἀφορᾷ στὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀπεγκλωβισμό του ἀπὸ τὴν ὀδύνη, τὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, ποὺ ρίχνουν ἀκόμα θλιβερὴ σκιά στὴν ἐνδοἱστορικὴ καὶ τόσο ἐφήμερη ἀνθρώπινη ζωὴ.

Ἡ ἱστορικότητα τῆς εὐαγγελικῆς διήγησης συνδέεται ἔτσι ἄρρηκτα μὲ τὴν σωτηριολογία καὶ τὴν ἐσχατολογία τῆς Ἐκκλησίας, προσλαμβάνει ἀκραιφνῶς θεολογικὸ νόημα καὶ δὲν ἐξαντλεῖται σὲ μία ἱστοριοφιλολογικὴ ἀνίχνευση καὶ ἀποτίμηση τοῦ παρελθόντος. Τὸν σωτηριολογικὸ καὶ ἐσχατολογικὸ αὐτὸ χαρακτήρα τῆς εὐαγγελικῆς ἐξιστόρησης ἀναδεικνύει μὲ ξεχωριστὴ σαφήνεια καὶ μοναδικὴ πυκνότητα ὕφους ὁ Μᾶρκος. Δὲν ἀγαπᾷ τὴν περιπτολογία, διασώζοντας ὅμως ὅλα ἐκεῖνα τὰ οὐσιώδη γιὰ τὸν εὐαγγελισμό τοῦ κόσμου. Στὴν πυκνότητα καὶ τὴν συντομία τῆς διήγησης τοῦ Μάρκου ἀπηχεῖται ἡ θεολογικὴ συνείδηση καὶ ἡ φωνὴ τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας ποὺ εὐαγγελίζεται μέχρι τὰ πέρατα τοῦ κόσμου τὴν σωτηρία ὡς προοπτικὴ ποὺ ἔχει στέρεα θεμελιωθεῖ στὸ ἀπὸ καὶ ἐμπειρικὰ ἐπιβεβαιωμένο ἱστορικὸ γεγονὸς *Ἰησοῦς Χριστός*.

Τὴν ἀγαστὴ ἐνάργεια καὶ συντομία τοῦ Εὐαγγελιστῆ Μάρκου ὑπογραμμίζει ὁ ἐρμηνευτὴς θεολόγος τῆς Ἰππῶνος καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου του *De consensu Evangelistarum*. Ἀναφερόμενος στὴν σχέση τοῦ Μάρκου μὲ τὸν Ματθαῖο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Μᾶρκος λαμβάνει, σύμφωνα καὶ μὲ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως, ὑλικὸ μὲ μία διάθεση συμπύκνωσης καὶ συντόμευσης γιὰ τὴν δημιουργία ἐνὸς εἴδους ἐπιτομῆς ποὺ εἶναι τὸ δικό του Εὐαγγέλιο, ὁ Αὐγουστίνος ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Μᾶρκος στὴν δική του συμπαγῆ

σύνθεση παραλείπει κάποιες αναφορές σε γεγονότα τα όποια έκθέτει με μία διεξοδικότητα ο Ματθαίος. Αυτό επισημαίνει ο θεολόγος έρμηνευτής της Ίππώνος, αναφερόμενος στο γνωστό έπεισόδιο, το όποιο μνημονεύουν ο Μάρκος, ο Ματθαίος και ο Λουκάς, για το ότι κάποτε ή μητέρα και τα αδέρφια του Ίησοῦ στάθηκαν έξω από το σπίτι εκείνο όπου δίδασκε ο Ίησοῦς, ζητώντας να τον δοῦν . Η παρουσία της μητέρας και των αδελφών έδωσε στον Ίησοῦ Χριστό την εύκαιρία να μιλήσει για το νόημα της πνευματικής και ουσιαστικής συγγένειας μαζί του, λέγοντας ότι όποιος εφαρμόζει το θέλημα του ούράνιου Πατέρα, αυτός είναι αληθινά αδελφός και αδελφή και μητέρα του (βλ. Μάρκ. 3, 31-35· Ματθ. 12, 46-50· Λούκ. 8, 19-21).

Το έπεισόδιο αυτό είχε δώσει κάποτε σε έναν άλλο σπουδαίο θεολόγο της λατινόφωνης βόρειας Αφρικής, τον Τερτυλλιανό, την εύκαιρία και την βιβλική άφετηρία για να αντικρούσει την δοκητικού τύπου πρόσληψη και έρμηνεία του από μαρκιωνίτες, οι όποιοι μιλώντας για την πνευματική συγγένεια στην όποια αναφέρεται έδω ο Χριστός, απέκλειαν την πιθανότητα κατά σάρκα συγγένειας του Κυρίου με πραγματικούς ανθρώπους, διότι απέρριπταν έκ προοιμίου την αλήθεια της ίδιας της σάρκας του Χριστού, την αληθινότητα της σάρκας την όποια υπερασπιζόταν ο Τερτυλλιανός στο *De carne Christi* με έναν τρόπο έντονο και έντυπωσιακό¹³.

Το ίδιο έπεισόδιο δίνει το έναυσμα στον βορειοαφρικανό έρμηνευτή έπίσκοπο να μιλήσει για τον συνοπτικό χαρακτήρα της μάρκειας αφήγησης σε αντίπαραβολή με το έκτεταμένο της σχετικής αφήγησης του Λουκά· ο Μάρκος συντέμνει τα δεδομένα της αφήγησης του Ματθαίου, ενώ ο Λουκάς στα παράλληλα χωρία τείνει προς την αναλυτικότητα. Όμως παρά τις διαφορετικές λεπτομέρειες ή τις προσωπικές αφηγηματικές διαθέσεις των Εύαγγελιστών για βραχύτητα ή διεξοδικότητα στην αποτύπωση των περιγραφόμενων γεγονότων, ο πυρήνας της θεολογίας και διδασκαλίας τους είναι κοινός και ένιαστος· το Εύαγγέλιο είναι και παραμένει ένα και αδιαίρετο ως

13 Βλ. *De carne Christi*, 7, 1-13. Πρβλ. *Adversus Marcionem*, IV, 19, 6-13, όπου ο Τερτυλλιανός είχε ήδη έρμηνεύσει το έν λόγω έπεισόδιο της εύαγγελικής αφήγησης σε αντιμαρκιωντική και αντιδοκητική προοπτική.

πρὸς τὴν βαθύτερη οὐσία του, χωρὶς δηλαδὴ ἐνδογενεῖς ἀντιφάσεις ποὺ θὰ ὑπονόμευαν τὴν πνευματικὴ δύναμη καὶ πειστικότητά του¹⁴.

Ἡ συντομία, ὅμως, τοῦ Μάρκου ἔχει καὶ μία ἄλλη βαθύτερη σημασία κατὰ τὸν ἱερό Αὐγουστίνο, μία σημασία ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ὑπαινικτικὴ δύναμη τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Πολλὰ πράγματα στὴν Γραφή ὑποννοοῦνται στὴν σιγὴ καὶ δὲν εἶναι προφανῆ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ γράμμα τοῦ βιβλικοῦ κειμένου. Αὐτὴ ἡ διαπίστωση ἀφορᾷ στὴν συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὡς ἐμβάθυνση στὸ μυστικὸ περιεχόμενό της. Ὁ Αὐγουστίνος σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ *De consensu Evangelistarum* ἀντιμετωπίζει τὶς ἐρμηνευτικὲς δυσχέρειες ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν φαινομενικὴ ἀντίφαση ὄχι παράλληλων εὐαγγελικῶν περικοπῶν μεταξύ τους ἀλλὰ τῆς ἴδιας περικοπῆς ἐνὸς καὶ μόνο Εὐαγγελιστῆ μὲ ὅσα αὐτὴ ἀναφέρει. Πρόκειται γιὰ μία ἐρμηνευτικὴ δυσχέρεια ποὺ ἐμφανίζεται στὴν διήγηση τοῦ Ματθαίου σχετικὰ μὲ ὅσα διαδραματίστηκαν στὴν Γεσθημανῆ λίγο πρὶν τὴν σύλληψη τοῦ Κυρίου. Γράφει ὁ ἐπίσκοπος Ἰππῶνος: “Πράγματι ἐδῶ συναντᾶμε μία δυσχέρεια ποὺ μᾶς προκύπτει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀφήγηση τοῦ Ματθαίου, ἡ ὁποία δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔρχεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Αὐτὸς γράφει δηλαδὴ ὅτι, ἀφοῦ προσευχήθηκε τρεῖς φορές, ὁ Ἰησοῦς ἦρθε στοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς εἶπε: Κοιμηθεῖτε πιά καὶ ξεκουραστεῖτε! Ἄρκετά, ἦρθε ἡ ὥρα. Νά, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται στὰ χέρια τῶν ἀμαρτωλῶν. Σηκωθεῖτε, πᾶμε! Νά, αὐτὸς ποὺ θὰ μὲ προδώσει πλησιάζει. Πῶς μπορεῖ νὰ ἔχει πεῖ λίγο πρὶν: Κοιμηθεῖτε πιά καὶ ξεκουραστεῖτε, ἐὰν ἀμέσως μετὰ προσθέτει: Νά, ἦρθε ἡ ὥρα, καὶ γι’ αὐτὸ τοὺς παρακινεῖ νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ ἀναχωρήσουν; Κάποιοι ἀναγνώστες, θορυβημένοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑποτιθέμενη ἀντίφαση, προσπαθοῦν νὰ προφέρουν αὐτὲς τὶς λέξεις τοῦ Κυρίου: Κοιμηθεῖτε πιά καὶ ξεκουραστεῖτε σὰν νὰ εἰπώθηκαν ἀπὸ κάποιον ποὺ ἐπιπλήττει κι ὄχι ἀπὸ κάποιον ποὺ ἐπιτρέπει νὰ γίνῃ αὐτὸ ποὺ ζητάει. Θὰ μπορούσε νὰ τὸ προσπαθήσει κανεὶς ἔτσι, ἐὰν ἦταν ἀπαραίτητο. Ὅμως ὁ Μᾶρκος, ὅταν μνημονεύει τὸ συμβάν, γράφει ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ἀφοῦ εἶχε πεῖ στοὺς μαθητές: Κοιμηθεῖτε πιά καὶ ξεκουραστεῖτε, προσέθεσε: Ἄρκετά, καὶ ἐν συνεχείᾳ: Ἦρθε ἡ ὥρα. Νά, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρόκειται νὰ προδοθεῖ. Συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι μετὰ τὶς

14 Βλ. *De consensu Evangelistarum*, 2, 40, 87 (CSEL 43, 190. NBA X/1, 196): “...*Nihil itaque habet repugnantiae cum ceteris duobus quod Matthaeus de matre et fratribus Domini narrat, neque in verbis Domini, neque in ipso ordine rerum gestarum*”.

λέξεις: Κοιμηθείτε πιά και ξεκουραστείτε, μπορούσε να υπάρχει ένα διάλειμμα σιωπής κατά το οποίο οι μαθητές έκαναν εκείνο που είχε επιτρέψει· κι έπειτα, αφού πέρασε η ώρα, τους μίλησε και πάλι και τους είπε: Νά ήρθε η ώρα. Αυτό μάς το υποδεικνύει εκείνη η λέξη που παραθέτει ο Μάρκος: Άρκετά, δηλαδή «ξεκουραστήκατε άρκετά, φτάνει τώρα». Έπειδή όμως εκείνο το ενδιαμέσο χρονικό διάστημα της σιωπής του Κυρίου δεν αναφέρεται, η συντομευμένη διατύπωση υποχρεώνει την σκέψη μας να αναζητήσει έναν άλλο τρόπο ανάγνωσης του κειμένου¹⁵. Προφανώς για τον Αύγουστινο οι φαινομενικές αντιφάσεις της ευαγγελικής διήγησης μπορούν να ξεπεραστούν κατά την προσεκτική έρμηνεία που αναζητά πάντοτε βαθύτερα νοήματα πίσω από την επιφάνεια των λέξεων. Στην έρμηνεία της ευαγγελικής διήγησης είναι ένδεδειγμένη ή συγκριτική παραβολή των παράλληλων περικοπών. Στο προηγούμενο παράδειγμα ο Μάρκος δίνει μία απρόσμενη λύση μονάχα με μία λέξη ή οποία υπαινίσσεται εϋγλωττα το μεσοδιάστημα της σιωπής εκείνης του γεμάτου άγωνία Χριστού, για το οποίο δεν γίνεται καμία μνεία ούτε από τον Ματθαίο ούτε από τον Μάρκο. Η σιωπή του Κυρίου στην Γεσθημανή δεν είναι ένα τυχαίο συμβάν στην ευαγγελική αφήγηση αλλά μοιάζει να υπαινίσσεται συμβολικά ίσως το ότι στην Άγία Γραφή πολλά σημαίνονται με τις λέξεις του κειμένου αλλά πολύ περισσότερα μένουν σε μία μυστηριώδη σιγή, στην οποία μπορεί να διεισδύσει ο νοϋς του έρμηνευτή μόνο μετά από τον κόπο της πολύ προσεκτικής μελέτης του θείου λόγου. Άλλωστε η θεία αλήθεια είναι και παραμένει μυστήριο σιγής, μυστήριο το οποίο απλώνεται πέρα από την προφανή σημασία των λέξεων.

15 De consensu Evangelistarum, 3, 4, 11 (CSEL 43, 282-283. NBA X/1, 308-310): “*Nam videtur hic sermo secundum Matthaeum tamquam sibi ipsi contrarius, quod post tertiam orationem venit ad discipulos suos et dicit illis: Dormite iam et requiescite; ecce appropinquavit hora et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus; ecce appropinquavit qui me tradet. Quomodo enim supra: Dormite iam et requiescite, cum connectat: Ecce appropinquavit hora, et ideo dicat: Surgite, eamus? Qua velut repugnantia commoti qui legunt conantur ita pronuntiare quod dictum est: Dormite iam et requiescite tamquam ab exprobrante, non a permittente sit dictum. Quod recte fieret, si esset necesse. Cum vero Marcus ita hoc commemoraverit, ut cum dixisset: Dormite iam et requiescite, adiungeret sufficit et deinde inferret venit hora, ecce tradetur Filius hominis utique intellegitur post illud quod eis dictum est: Dormite iam et requiescite, siluisse Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod permiserat, et tunc intulisse: Ecce appropinquavit hora. Ideo post illa verba secundum Marcum positum est sufficit, id est “quod requievistis” iam sufficit. Sed quia commemorata non est ipsa interpositio silentii Domini, propterea coartat intellectum, ut in illis verbis alia pronuntiatio requiratur”.* Τα ευαγγελικά παραθέματα είναι τα ακόλουθα: Ματθ. 26,45· Μάρκ. 14, 41.

Συνοψίζοντας τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἐν κατακλείδι ὅτι ὁ ἱερὸς Αὐγουστίνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔγραψε κάποιο ὑπόμνημα ἢ ἐρμηνευτικὰ Σχόλια στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, ὅπως ἀντίθετα ἔκανε γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη, μᾶς προσφέρει λίγες ἀλλὰ ἀξιοπρόσεκτες ἀναφορὲς γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελιστῆ Μάρκου. Σύμφωνα μὲ τὴν αὐγουστίνεια σκιαγράφηση ὁ Μᾶρκος, ἂν καὶ δὲν ἦταν Ἀπόστολος, ἦταν μία μεγάλη μορφή τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Τὸ Εὐαγγέλιό του εἶναι, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν προγενέστερη παράδοση, θεόπνευστο καὶ δικαιολογημένα συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ Μᾶρκος ἀποτύπωσε μὲ λιτὸ στὴν ἔκφραση καὶ περιεκτικὸ στὴν οὐσία τρόπο τὴν διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Ματθαίου. Ἐπίσης ἐστιάζει τὸ θεολογικὸ του ἐνδιαφέρον κυρίως στὴν ἀνθρώπινη παρουσία καὶ δράση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κάτι ποὺ συνιστᾷ θεμελιώδη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐμβάθυνση στὸ θεανθρώπινο μυστήριον *Χριστός*, ὥστε νὰ μείνει ἡ θεολογικὴ περιγραφή καὶ ἀποτύπωση τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ Κυρίου μακριὰ ἀπὸ ἐνδεχόμενες δοκητικὲς ἢ μονοφυσιτίζουσες ἀλλοιώσεις. Τέλος, ἡ μαρτυρία τοῦ Μάρκου παραμένει πάντα πολὺτιμη, ἐπειδὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς μαρτυρίες καὶ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν συνεισφέρει στὴν μέγιστη δυνατὴ ἐρμηνευτικὴ κατανόηση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος.

ISSN 2945-0683